

Nesojena pot Ivana Grafenauerja na prvo slovensko univerzo

Marija Stanonik

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3,
SI 1000 Ljubljana, marija.stanonik@zrc-sazu.si

Po uvodni predstavitvi slovstvene folkloristike kot filološke discipline med jezikoslovjem in literarno vedo ter prizadevanj slovenskih slavistov zanjo v Gradcu in na Dunaju se prispevek pokloni zaslugam Frana Ramovša za ustanovitev slovenske univerze 1919, sicer pa se osredotoči na Ivana Grafenauerja, ki se je na predlog učiteljev pripravljal za univerzitetno kariero, vendar mu je zaradi nejasnih okoliščin spolzela iz rok. To je pomenilo izgubljeno priložnost za vzpostavitev katedre za predmet, ki se danes imenuje slovstvena folkloristika.

Nach der einleitenden Darstellung der literarischen Volkskunde als philologische Disziplin, positioniert zwischen Sprach- und Literaturwissenschaft, und den Bemühungen slowenischer Slawisten in Graz und Wien würdigt der Beitrag die Verdienste von Fran Ramovš um die Gründung der slowenischen Universität im Jahr 1919. Darüber hinaus wendet er sich Ivan Grafenauer, der sich auf Vorschlag seiner Lehrer auf eine Universitätslaufbahn vorbereitete. Allerdings ist es ihm, aufgrund noch ungeklärter Umstände, nicht gelungen, den Lehrstuhl für literarische Folkloristik einzurichten.

Ključne besede: prva slovenska univerza, etnologija, slovstvena folkloristika, Fran Ramovš, Ivan Grafenauer, Milko Matičetov, Slavko Kremenšek

Schlüsselwörter: erste slowenische Universität, Ethnologie, literarische Folkloristik, Fran Ramovš, Ivan Grafenauer, Milko Matičetov, Slavko Kremenšek

Uvod

Slovstvena folklorja je umetnost mraka. Slovenska literatura hrani marsikateri spomin na pripovedovanje v somraku večernih ur:

Otroci so imeli navado, da so se pogovarjali, preden so šli spat. Posedli so po široki peči in so si pripovedovali, kar jim je pač prišlo na misel. Skozi motna okna je gledal v izbo večerni mrak z očmi, polnimi sanj, iz vseh kotov so se vile kvišku tihe sence in so nosile prečudne bajke s seboj. ... vsi so gledali zamaknjeni v tisto prelepo luč nebeško, tam pa je bila zvonka in resnična vsaka beseda, je imela vsaka povest svoje čisto živo in jasno lice, vsaka pravljica svoj sijajni konec. (Cankar 1968: 76–77)

Medtem ko ima jug veliko sonca in vročine, je na severu več temačnosti in mraza. Ljudje se zatekajo v topla zatočišča in skandinavska literatura je ohranila veliko pripovednih scen v smislu folklornega dogodka (Stanonik 2001: 115).

Zato ni naključje, da se je znanstvena disciplina, ki jo slovensko prizadevanje precizira z imenom slovstvena folkloristika, rodila ravno v Skandinaviji in je še danes v severnih predelih Evrope ena najbolj cenjenih humanističnih disciplin. V slovstveni folkloristiki danes že klasična zemljepisno-zgodovinska metoda ali »finska« šola je po svoji metodi najbližja svoječasni primerjalni literarni zgodovini. Zasnoval in utemeljil jo je Julius Krohn, teoretični vrh pa je dosegla leta 1926 z zelo sistematičnim delom *Folkloristična delovna metoda* (Krohn 1926). Med tistimi, ki jim Kaarle Krohn (sin Juliusa Krohna) knjigo posveča »v nepozaben spomin«, je tudi Moltke Moe. Njemu je bila zaupana čast, da je prvi predaval slovstveno folkloristiko. Od leta 1886 je njegova profesura obsegala norveški ljudski jezik z norveško ljudsko tradicijo kot stransko stroko. Leta 1899 je dal prednost norveški ljudski tradiciji, torej slovstveni folklori, in poleg nje upošteval srednjeveško literaturo. Končno je bila katedra posvečena raziskovanju in poučevanju izrecno norveške ljudske tradicije (Krohn 1926: 20). Tako se osamosvajanje slovstvene folkloristike kot akademske vede od jezikoslovja na eni strani in od literarne zgodovine na drugi najčisteje zrcali v spremembi poimenovanja predavanj na univerzi Kristiania v Oslu.

Obetavni začetki

Prvi slavisti slovenskega rodu na dunajski in graški univerzi so folklorno snov dokaj aktivno vključevali v svoje razprave: Jernej Kopitar v okviru svojega koncepta o slovenski literaturi, Fran Miklošič praviloma v svojih strogo jezikoslovnih razpravah, Gregor Krek pa jo je že razumel kot samostojno entiteto in pripravil teoretična izhodišča za poznejšo zbirko *Slovenskih narodnih pesmi*. Kot prvi profesor slavistike na graški univerzi (1867–1902) jo je dvignil na znanstveno raven, pri tem pa zbiral in proučeval slovstveno folkloro slovanskih narodov, saj je pod vplivom Grimmove mitološke šole skušal v njej odkrivati slovansko mitologijo. Ta prizadevanja se prav tako kažejo v njegovi razpravi *Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie* (1869) in njegovem življenjskem delu *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* (1874, 1887²). Karel Štrekelj je, dokazano, leta 1898 že predaval o slovenski ljudski pesmi (Kropej 2001: 58).

Ob ustanovitvi prve slovenske univerze 1919

Ustanovitev Univerze v Ljubljani in Filozofske fakultete je eden temeljnih dogodkov na poti Slovencev k modernemu, političnemu in neodvisnemu narodu.

O samostojni univerzi so sklepali v znanstvenem pododseku kulturnega odseka narodnega sveta pod predsedstvom slavista Antona Breznika in v vseučiliški komisiji, ki so jo ustanovili 23. 11. 1918. O njej so razpravljali že na 24. seji Narodne vlade Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani 26. 11. 1918 (Pogorelec 2000: 228).

Ob 80. obletnici Univerze v Ljubljani ter s tem tudi ljubljanske univerzitetne slavistike in slovenistike je bilo med drugim zapisano, da se včasih »zdi inkubacijska doba novih pogledov, znanstvenih dognanj in premisleka o odgovornosti družbene vloge, ki naj jo veda opravlja, kar predolga; po drugi strani pa je za temeljitost premisleka potrebno delo, ki neusmiljeno terja čas« (Pogorelec 2000: 225–226). To spoznanje še posebej velja za slovensko slovstveno folkloristiko.

Prezrta etnologija

Vilko Novak (1973: 276) in Vekoslav Kremenšek (1981: 3) se strinjata, da bi bilo za slovensko etnologijo čisto drugače poskrbljeno, če bi bil ob ustanovitvi slovenske univerze Matija Murko sprejel ponudbo, da pride v Ljubljano:

V VII. skupini je imela vlogo B-predmeta (etnologija z etnografijo) v zvezi z geografijo kot A-predmetom in v V. skupini (zgodovinski) kot C-predmet (etnografija). ... Predavanja v prvih letih niso bila usmerjena v sistematične preglede. Stalna kurza iz obče etnologije in slovenske etnologije sta stekla šele pet let pozneje, medtem ko je etnologijo neevropskih ljudstev tudi z etnološkega vidika vsaj delno obravnaval pri svojih predavanjih iz fizične antropologije profesor Božo Škerlj. (Jezernik 2000: 175–176)

Ob Glonarjevi karakteristiki njegovega profesorja Matije Murka, da je bil znanstvenik z vsestransko izobrazbo, širokim razgledom in živim zanimanjem za usodo lastnega naroda, pa tudi glede na Murkovo velikopoteznost, smisel za organizacijo in poznejše zasluge za južnoslovansko folklorno epiko si lahko le predstavljamo, kaj bi lahko bil storil tudi za slovensko slovstveno folkloro.

Etnologija je bila med tistimi redkimi vedami, ki jih tedaj na Filozofski fakulteti niso začeli predavati, je pa bila po zgledu beograjske univerze sprejeta v izpitni red. Katedra (seminar) za etnologijo z etnografijo je bila ustanovljena šele leta 1940; za njenega (prvega) rednega profesorja je bil izbran Niko Županić. Ob minimalni zasedbi ni bilo mogoče misliti na folkloristiko kot samostojni univerzitetni predmet niti od študijskega leta 1955/56 naprej, ko ga je nasledil docent in pozneje redni profesor dr. Vilko Novak, ki je sicer razširil »obseg predavanj in vaj«, saj je od leta 1957 »za desetletje spet ostal edini učitelj na oddelku«. »Po- leg predavanj na obči etnologiji je uvedel sistematična kurza o etnologiji južnih Slovanov in etnologiji narodov Evrope. Predavanja iz neevropske etnologije je

prevzel profesor Milovan Gavazzi iz Zagreba.« (Jezernik 2000: 175–176) Vekoslav Kremenšek se mu je kot docent pridružil šele leta 1967/68 in začel predavati občo in neevropsko etnologijo (Jezernik 2000: 175–176). V prepričanju, da bo izčistil svoje videnje etnologije, je začel v drugi polovici sedemdesetih let 20. stoletja ostro polemiko proti vsem panogam slovenske folkloristike, najbolj na udaru pa je bila ravno slovstvena folkloristika (Kremenšek 1977, 1977a, 1980).

Izgubljena priložnost za slovstveno folkloristiko

Snovanje slavistike v Ljubljani se je začelo takoj po prvi svetovni vojni. 6. marca 1919 je prišlo dovoljenje za ustanovitev univerze. 8. marca so o tem sklepali v vseučiliški komisiji, ustanovili podkomisije za posamezne fakultete. 10. marca 1919 je bila seja podkomisije za filozofsko fakulteto, kjer so izdelali predloge za novo ureditev študija in imenovanje prvih profesorjev. Prvi predlogi za profesorje filozofske (= modroslovne) fakultete so bili oblikovani 15. marca. Iz dopisov poznejših prvih profesorjev je razvidno, »da sta se predvsem Ramovš in Nahtigal čutila odgovorna, da poskrbita za stroko, ki naj bi usposabljala za poučevanje v slovenskem učnem jeziku in raziskovalno utemeljevala slovensko samospoznavanje« (Pogorelec 2000: 226–227).

V predlogu o organizacijsko izpopolnjeni shemi predmetov in njihovi povezavi so bile za slavistično tematiko predvidene štiri stolice. Organizacijska povezava med njimi je bil Seminar za slovansko filologijo. Za vsako slovenistično katedro so načrtovali po dva učitelja. Kot možni učitelji so navedeni Anton Breznik, Ivan Grafenauer, France Kidrič, Rajko Nahtigal in Fran Ramovš:

Prva (Nahtigalova) stolica naj bi zajemala starocerkvenoslovanski jezik in literaturo, primerjajoče slovansko jezikoslovje, slovansko fonetiko, medsebojno razmerje raznih starih tekstov, sorodnost slovanski jezikov, slovanske starožitnosti itd. Druga (Priateljjeva) stolica naj bi zajela (kulturno) zgodovino slovanskih narodov. Tretja (Ramovševa) bi se ukvarjala z zgodovino slovenskega jezika, slovensko dialektologijo, slovensko fonetiko in z izdajanjem starih tekstov. Njen seminar bi prevzel nalogo zbirati gradivo za slovensko zgodovinsko slovnico in dialektološko karto. Naloga četrte, ki jo Ramovš v navedenem času še pripisuje Kidriču in Grafenauerju, pa naj bi bila kulturno-estetska zgodovina slovenskega slovstva. (Pogorelec 2000: 226–227)

Ivanu Grafenauerju je že leta 1912, nekaj mesecev pred svojo smrtjo, Karel Štrekelj sporočil, da ga namerava na podlagi dotlej opravljenega znanstvenega dela – čeprav ni imel doktorata – predlagati za visokošolskega profesorja na Češkem, toda Štrekljeva smrt je dogovarjanja preprečila. Leta 1916 je Matija Murko Grafenauerju svetoval, naj doseže doktorat, kar je ta nato tudi storil. Tako je imel vse pogoje, da je ob snovanju ljubljanske univerze veljal za najresnejšega

kandidata za profesorja zgodovine slovenske književnosti. Po navodilih vseučiliškega odbora si je pridobil tudi formalno kvalifikacijo s habilitacijo na zagrebški filozofski fakulteti. Tudi formalno se je prijavil za to mesto (L 1964: 65), ki je bilo predvideno po tedanjem osnutku za organizacijo filozofske fakultete. V zimskem semestru 1919/20 (Grafenauer 1973: 258) je imel predavanja iz starejše slovenske slovstvene zgodovine in o razvoju slovenskega pisnega jezika zasebni docent zagrebške univerze, toda kljub temu je bil leta 1920 za rednega profesorja za starejše slovensko slovstvo imenovan France Kidrič. Kljub temu da je bil »edini, ki je 'skoro docela po prvotnih virih po obširnih pripravljanih študijah' predelal vso slovensko slovstveno zgodovino in v *Kratki zgodovini* predložil o svojem delu 'neke vrste predhodno poročilo o proučevanju', je bil 'z drugačno ureditvijo kateder' zavržen, čemur je bil vzrok seveda dejstvo, da je bilo res povsem kvalificiranih moči za zgodovino slovenskega slovstva (pa tudi sicer za slavistiko) več, kot je bilo mest na novi fakulteti, in pri izbiranju med njimi so nato odločale druge stvari, od tesnejše poprejšnje povezanosti do političnih momentov« (Grafenauer 1973: 258).¹

Ob izgubljeni Grafenauerjevi nastavitvi je edino z Nahtigalovimi predavanji o slovanskih starožitnostih obstajala možnost, da se nadaljuje tradicija, ki jo je vpeljal slovenski rod na dunajski in predvsem graški slavistiki – da se pri svojih predavanjih posveča posameznim vprašanjem slovenske slovstvene folklorne.² Vendar ni nobenih podatkov o tem, ali se je to tudi res uresničevalo. Nepojmljivo je, da je bilo področje slovenske slovstvene folkloristike na ljubljanski slavistiki formalno popolnoma prezrto. Nekako posredno in simbolično se je ljubljanska slavistika utemeljevala tudi na folkloristični osnovi, ko je začela njena knjižnica graditi svoj fond »z nakupom dragocene knjižnice graškega profesorja dr. G. Kreka. Ta začetni sklad je ob pomanjkanju pravega knjižničarja pomagal katalogizirati dr. Avgust Pirjevec, poznejši knjižničar v državni licejni biblioteki« (Pogorelec 2000: 230–231). Ivan Prijatelj je v svojem nastopnem predavanju na slavistiki ljubljanske filozofske fakultete slovstveno folkloro zajel v razlagi pojma *slovstvo*: »S tem nazivom označujemo vse narodno umovanje, ki se poslužuje za svoje izrazilo 'besede' (slova)«, od preprostega narodnega rekla ali pregovora do kompliciranega filozofskega traktata:

¹ Glede na logiko dogajanja je verjetnejša ta letnica, čeprav sin Bogo Grafenauer navaja drugo, in sicer zimski semester 1920/21 (Grafenauer 1973: 258).

² France Bernik, predsednik SAZU, 1. 2. 2002, v predsednikovem službenem avtomobilu na poti z Destrnika v Ljubljano: »O tem nista odločala France Kidrič in Ivan Grafenauer, kot je povedal Jože Lipnik na spominskem posvetu na Destrniku. Vaše področje ni prišlo do svoje stroke.«

Narodno zarotilo ali umetna pesem pravega ali dozdevnega pesnika, srednjeveška kronika ali pragmatično moderno zgodovinsko delo, učbenik, slovar, knjižni katalog, sadjerejsko navodilo, politični ali nabožni govor – vse je slovstvo. (Prijatelj 1952: 3)

Dosledno svojemu pojmovanju literarne zgodovine jo je v nadaljevanju samozavestno izločil iz nje:

Slovstvo, pismenstvo, književnost in literatura pomenijo – po svojem postanku, ne pa seveda po svojem trajnem obsegu – obenem tri stopnje v razvoju narodne kulturne zavesti. Tudi najprimitivnejši rodovi imajo potrebo skromnega umstvenega snovanja, ki ga izražajo v jeziku. Že prvotni človek izraža svoja enostavna čustva in začetke svojih miselnih tvorb v pregovorih, prilikah, narodnih pesmih, svoje doživlja v sporočilih, svoje religiozne pojme, razlagajoče postanek stvari in sveta v bajkah, pogosto še zelo kurioznih po vsebini in obliki. S temi proizvodi se začenja slovstvo vsakega naroda. V tem prvem slovstvu ne igra individualnost še nikake vloge in je tudi navadno neznana. Ni se še osmislila in oddelila, iz kolektivnosti ustvarja in vanjo tudi tone. V tej fazi ne pomeni z rabo jezika ustvarjena produkcija do malega nobenega drugega kakor narodopisni in jezikoslovni interes. (Prijatelj 1952: 4)

France Kidrič, ki je predaval do 1949, je mimogrede omenil kaj v zvezi s folkloro (Kidrič 1929–1938), medtem ko pri Mirku Ruplu v obdobju od leta 1949/50 do l. 1961/62 o tem ni nič znanega. Zanesljivo je na svojih predavanjih za ljubljanske slaviste predvsem ljudski pesmi posvečal veliko pozornost višji predavatelj Pedagoške akademije Boris Merhar³ od 1962/63 do 1970/71 (Pogorelec 2000: 234). Nasledila sta ga prezgodaj umrla Jože Koruza († 8. 8. 1988) in Tone Pretnar († 16. 11. 1992) in prevzela za njim tudi tradicijo izjemnega spoštovanja do narodne/ljudske/folklorne pesmi, tako da so drugi žanri slovstvene folklore in njena teorija ostajali popolnoma v senci.

Odrpoto ostaja vprašanje, ali bi se Ivan Grafenauer ob zasedbi prvotno predvidene katedre na ljubljanski slavistiki res posvetil tudi slovenski slovstveni folklori, kakor se je vrnil k njej ravno zato, ker mu je bila pot na fakulteto onemogočena. Prav pred tem zasukom svojega dela je po smrti Ivana Prijatelja (23. maja 1937) za kratek čas še pomislil na univerzitetno stolico, vendar je ugotovil, da tam nima več prave prihodnosti:

Po razgovorih s prof. Kidričem in Ramovšem pa je spoznal, da je zaradi omejenega števila sistemiziranih mest na filozofski fakulteti in njihove vrste ostalo po smrti rednega profesorja in izvršitvi volitev, ki so že nekaj časa čakale, na razpolago le mesto docenta, ki ga ne bi mogel sprejeti bodisi glede na svoje znanstveno delo bodisi glede na materialne posledice tega koraka, kar spričo številne družine ni bilo mogoče. Tako se je življenjska pot dokončno obrnila. (Grafenauer 1973: 267)

³ To vem iz lastne izkušnje, ker sem bila njegova študentka. Še danes vem, da sem bila vprašana *Desetmico*, in se spomnim njegovega komentarja ob svojem odgovoru.

Kljub formalni izločenosti iz akademskega življenja je v poznih letih dobil za svoje delo izjemno zadoščenje. Zaradi medvojnih objav ga ni doletelo izobčenje kakor nekatere slovenske akademike, ampak je bil na predlog Franceta Kidriča, ki ga je že 16. maja leta 1940 predlagal za dopisnega člana Akademije znanosti in umetnosti, 21. decembra 1946 izvoljen za njenega rednega člana (Grafenauer 1973: 272, 276). Slovenski slovstveni folkloristiki je vtisnil svoj pečat, ki ga je najprodornejše ovrednotil Jože Pogačnik (1980: 23–24, 25–26):

Avtor je imel ustno slovstvo za eno od plasti srednjeveškega besednoumetnostnega ustvarjanja, zato je njegova obravnava teh tém lahko pravilno ocenjena samo iz omenjenega izhodišča. Vsebina ustreznih prispevkov razkriva stalno prepletanje problemov iz različnih plasti, vse pa se združuje v kar precej zaokroženo podobo časa, ki ga avtor obravnava. Za pravilnost tega izhodišča velja omeniti Grafenauerjeve poskuse, da iz analitičnega dela napravi tudi sintezo. Uvod *Kratki zgodovini starejšega slovenskega slovstva*, ki je izšla po avtorjevi smrti (pri Mohorjevi 1973), priča o vztrajnem naporu, da se zamisel v polni obliki uresniči, po drugi strani pa o silnih težavah, ki so delu stale nasproti. Ko bi bila omenjena knjiga lahko izšla med obema vojnama, bi bila utegnila s svojo načelno usmeritvijo nadvse pozitivno vplivati na slovensko literarnozgodovinsko pisanje. Objavljena pa je bila v času, ki ni bil naklonjen srednjemu veku, in v trenutku, ko so bile tudi na Slovenskem definitivno zamenjane delovne metode. Njen pomen je ostal ozko strokoven, ker ji je do širšega kroga zaprl pot tudi, z današnjih stališč, suhoparen pozitivistični slog. (Grafenauer 1973, 277–278)

Že od leta 1948 je pod Grafenauerjevim vodstvom pri SAZU v Ljubljani obstajala »komisija« ki je bila podlaga za ustanovitev Inštituta za slovensko narodopisje 3. oktobra 1951. Njegova prva sodelavca sta postala Milko Matičetov (1952) in Niko Kuret (1954).

Ivan Grafenauer je na predlog Antona Slodnjaka 6. decembra 1955 dobil vabilo s Filozofske fakultete, naj prevzame »honorarna predavanja iz slovenskega ljudskega pesništva«⁴ za slaviste. »Častno povabilo je odklonil s formalnim razlogom«:

[...] pravi vzrok – o njem sva pred odgovorom fakulteti imela dolg pogovor – pa je bil dvojen: žal mu je bilo porabljeni očitno ne več dolgo odmerjeni čas življenja (le par let poprej mi je dejal, da je življenje preko sedemdesetega leta »podarjeno«) za povzemanje starega in znanega mesta za iskanje novega in odkrivanje neznanega, pa bi še to storil, če bi imel upanje, da bi delo trajalo dovolj dolgo, da bi si vzgojil kakega učenca za nadaljevanje svojega dela. Toda tega si ni upal dočakati in je vedno sodil, da bi bil uspeh hitrejši in bolj zagotovljen, če bi mogel dobiti še kaka asistentska mesta na inštitutu pri akademiji in tako voditi k metodi, znanju in delu že ljudi z diplomo. Toda to se je uresničilo šele po njegovi smrti. (Grafenauer 1973: 277)

⁴ Iz besedne zveze *ljudsko pesništvo* ni jasno, ali gre res zgolj za pesmi ali za cel žanrski sistem slovstvene folklores, saj prav Ivan Grafenauer (1952: 12–85) sam pod naslovom *Narodno pesništvo* obravnava ne le narodne pesmi, ampak tudi pregovore, uganke, »narodne povestice«: bajke, legende, povedke in pravljice.

Morda je Milko Matičetov mislil na to, ko je na že omenjenem posvetovanju o razmerju med etnologijo in slavistiko načel vprašanje katedre za slovstveno folkloro:

Vem, da so med prof. Grafenauerjem in prof. Slodnjakom že tekli pogovori in so bili narejeni prvi koraki, da bi se po vzorcu Beograda, Zagreba, Skopja itd. tudi na ljubljanski univerzi ustanovila katedra za ustno slovstvo. Do tega pa ni prišlo in to je minus, ki pa se da odpraviti. Uradna slavistika še danes lahko popravi to napako, saj je anomalija, da v Ljubljani katedre ni, čeprav jo imajo univerze v Jugoslaviji, celo mlada prištinska fakulteta. Ta anomalija ima stare korenine, ki segajo še v Zoisov krog. Zois je namreč svetoval Vodniku, naj ne izda ljudskih pesmi, ker to ne bi bilo vredno njegovega imena. Potem je brošurico publiciral Zupančič. To so dejstva, ki jih bomo morali še načenjati. Pri slavistiki se bo dalo stvari popraviti, saj je imel že prof. Merhar ciklus predavanj. Zdaj to delo opravlja prof. Koruza, ki ljudsko slovstvo vključuje v svoja predavanja. Z naše strani pa obstaja želja, da bi bila veda zastopana na ljubljanski slavistiki. (Matičetov 1980: 112)

Matičetovega je s hrvaško izkušnjo podprl Tvrtko Čubelić iz Zagreba:

Na kratko bom povedal, kako je s tem pri nas na Hrvaškem. Reči moram, tovariši in tovarišice, da je bil pri glasovanju za katedro pri nas, od 178 glasov samo eden proti. In to so bili etnologi. To ni nikakršen javni napad, saj so to znane stvari. Tudi ne mislim, da je bila etnologija proti katedri. Šlo je za osebne zadeve in kombinacije. Končno smo katedro dobili, do takrat pa smo v kulturnem in literarnem življenju mnogo izgubili. Danes popravljamo te stvari. (Čubelić 1980: 112)

Tu podajam začetek in konec njegovega izvajanja:

Mislim, da sem telepatsko sugeriral Milku Matičetovemu, naj spregovori o potrebi katedre za ustno slovstvo. [...] Oprostite, če kot vaš gost rečem, da bi tudi slovenska kultura mnogo pridobila s to katedro. Nočem vam brati levitov, toda sijajna slovenska kultura in slovenski človek, ki tukaj čuva svoj jezik in kulturo, bi prišla še močneje do izraza prav skozi ustno književnost. (Čubelić 1980: 112)

V nadaljevanju razprave so njeni udeleženci pretresali navrženo misel o omenjeni katedri.⁵ Vsi razpravljavci so bili enotni, da je potrebna, tako da se je Milko Matičetov:

[...] čudil slavistični širokosrčnosti, ki je do sedaj ni bilo opaziti. Obveljalo je mnenje, da katedre doslej ni bilo zaradi vsemogočih vzrokov, ne nazadnje tudi zaradi nekaterih osebnih nasprotovanj med slavističnimi profesorji in folkloristi v preteklosti. Teh problemov zdaj ni več, zato tudi ni več zadržkov, da se katedra ustanovi (Terseglav 1980: 112).

⁵ V poročilu o tem se sicer rabi zveza *ustno slovstvo*. Doslednosti na ljubo vztrajam pri svoji terminologiji, kjer ne gre za dobesedne navedke.

Za katedro se je najbolj navduševal Franc Zadavec, saj »je bil mnenja, da ni zadržkov za tako katedro. Ker pa je ustno slovstvo in sploh folkloristika tudi etnološki problem, se etnologi tovrstnim raziskavam seveda ne bodo odrekli in jih bodo razvijali v skladu s svojo metodološko usmeritvijo« (Terseglav 1980: 112). Zadavec je predlagal konkretne predloge o tem, kakšna bi bila katedra, in možnosti za njeno ustanovitev. Ravno v prispevku za to srečanje je uporabil besedno zvezo *slovstvena folklor*, ki je postala izhodišče za izčiščeno folkloristično terminologijo:

Razmišljanje o vprašanju folklor – Cankarjeva literatura je moč začeti in tudi že utemeljiti z dvema mislima, s katerim sta Župančič in Cankar opozorila, kaj vse je *slovstvena folklor* modernistom in kaj lahko pomeni pesnikom sploh. (Zadavec 1980: 81)

»S posebno katedro za ustno slovstvo v okviru slavistike so soglašali tudi etnologi (dr. Kremenšek), saj problematika, ki bi jo katedra obravnavala, sodi pač v sklop literarne zgodovine.« (Terseglav 1980: 112) Posvetovanje se je končalo z veliko upi za slovensko slovstveno folkloristiko na ljubljanski filozofski fakulteti, toda samostojne katedre na ljubljanski slavistiki oziroma slovenistiki (še) ni dočakala.

Odprta vprašanja

(1) Bo sploh mogoče nadomestiti izpad slovstvene folkloristike iz strokovne zavesti ob ustanovitvi prve slovenske univerze?

(2) Kakšna je rdeča nit slovstvene folkloristike na slovenskih univerzah v dvajsetem stoletju do danes? Obetavni Matija Murko je zavrnil sodelovanje s Slovenci v visokošolskem procesu, medtem ko je bil Ivan Grafenauer iz njega izločen in se je ravno zato slovstveni folklori tem bolj posvetil; Vilko Novak jo je mimogrede vključeval v svoja predavanja na etnologiji; Milko Matičetov se je zavedal prikrajšanosti stroke, ker se mladi rod ni imel kje izšolati zanjo (Stanonik 1989: 50–53). Vekoslav Kremenšek jo je izničeval, toda Marku Terseglavu pripravil izhodišče za Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo ljubljanske Filozofske fakultete ravno na njen račun. Marija Stanonik je videla rešitev zanjo edino v sistematičnem študioznem delu zanjo, kar so upoštevali na Oddelku za slovanske jezike in književnosti oz. današnji slovenistiki, vendar s prikrajšanostjo za dosledno terminologijo. Bistvo visokošolskih predavanj iz slovstvene folkloristike je ravno v tem, da sta slovstvena folklor in literatura dve veji besedne umetnosti, ki imata sicer skupne korenine, to je jezik. Prva je kronološko daleč starejša, toda z nastankom literature ni zamrla, ampak živi vzporedno z njo in zanjo.

Na polju slovstvene folkloristike v Ljubljani danes deluje Barbara Ivančič Kutin, v Mariboru pa so se ji kljub veliki zainteresiranosti študentov zanjo odpovedali.

V študijskih letih 1997/1998–2000/2001 so ob koncu predavanj študentje na ljubljanski in mariborski slavistiki anonimno izpolnjevali anketo.⁶ Anketne liste je izpolnilo in oddalo 86 študentov z Oddelkov za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani in tedanji Pedagoški fakulteti v Mariboru. Morda število za raziskavo ni dovolj veliko; kljub temu je izredno dragocena povratna informacija o (mojih) začetnih korakih v pedagoški praksi tega predmeta in hkrati merilo za njeno izboljševanje. Na splošno so bili študentje v Mariboru bolj zgovorni in z večjimi pobudami kot v Ljubljani. Ljubljanski študentje so odgovarjali veliko bolj geselsko kot v Mariboru, od koder prihaja večina dobronamernih in izzvanih pripomb, po drugi strani pa tudi spodbud in pohval. Študentje si praviloma želijo prav tisto, za kar zmanjka ur. Po teoretičnem uvodu, ki je na tej ravni za predstavitev predmeta in umestitev snovi potreben, in ko bi lahko začeli najbolj privlačno delo – empirično analizo besedil, se ure, predvidene za ta predmet, iztečejo. Vendar je že to veliko, če jim vzbudi zanimanje za predmet in željo po nadaljnjem raziskovanju. Kakor je zapisala ena od študentk: »Najpomembnejše je, da ste nam znali oblikovati pravičen odnos do folklore!«

(3) Kaj je domače in kaj tuje, kdo je domačin in kdo tujec? Kameni dobi in po raznih kovinah imenovanim obdobjem sledi danes obdobje plastike in elektronike. V postindustrijski, informacijski ali postmoderni družbi je posebnosti posameznikov in raznovrstnih skupin zmeraj težje opredeljevati zgolj na podlagi njihove prostorske pripadnosti. Le-ta postaja ob vedno večji prostorski gibljivosti tudi sama vedno težje določljiva. Teritorialne meje postajajo vedno bolj prepustne in jih je vedno težje obvladati – kot da nastaja nekakšen brezkrajevni svet. Nova tehnologija prometa in komunikacij, ki v svetovnem merilu omogoča »vse bolj neposredno povezovanje« (Mlinar 1994: 209–210), vedno večjo dostopnost do informacij in odpravlja prostor kot oviro, hkrati tudi zapravlja njegovo zaščitno vlogo, da postajamo »vse bolj izpostavljeni (želenim in neželenim) globalnim vplivom in "globalnim vdorom"« (Mlinar 1994: 211–212). Kot se umazani zračni tokovi premikajo nad celinami ne glede na meje, prav tako satelitske komunikacije ne gledajo na nacionalno neodvisnost in se ne ustavljajo na nacionalnih mejah.

(4) Kako sploh razločevati med posameznim, krajevnim, narodnim oziroma državnim in globalnim? Globalizacija je tako nov pojem, da ga *Slovar tujk* iz

⁶ Ljubljana, 23. 6. 1997.

leta 1968 še ne pozna; kljub temu nam pomaga ugotoviti, da je osnova zanjo latinska beseda *globus* (Verbinc 1968: 242).

To pomeni, da preprosto ni pojma, ki bi lahko segel čez njegove meje medsebojnih povezav, in svet res postaja ena sama vas. Slovenci se soočamo z globalizacijo na dveh ravneh: na ravni komunikacij in na ravni nove upravne ureditve evropske celine. Humanistika kot krovni pojem za vse znanstvene panoge, ki svojemu predmetu ustrezno, z lastno metodologijo in terminologijo gojijo, krepijo in poglobljajo zavest o slovenski trdnosti in enotnosti (koherentnosti) navznoter ter različnosti (diferenciaciji) navzven, ima tu najodločilnejšo vlogo. Skrajni čas je že, da bi bile vanjo enakopravno sprejete tudi vse folkloristične panoge.⁷

Handkejevo *Sanjačevo slovo od devete dežele* (1991: 471–472) je bilo Vladimirju Kavčiču povod za premislek o pasteh, v katere se lahko v novih okoliščinah ujame slovenski narod:

Jezik pokriva in izraža dobršen del naše identitete, naše kulture. Če bi se večji del Slovencev zgedoval po Handkeju, potem slovenske identitete že zdavnaj ne bi bilo več. Utopila bi se v drugih narodih in se z njimi poistovetila, kvečjemu bi pripadali skupini nihčetov, kot pravi, da ji pripada Handke sam... Handke Evropo dovolj dobro pozna, lahko mu verjamemo in tudi sami že vemo, da je duhovno pusta in siva. V njej prevladujejo kulture velikih narodov, njeni povezovalni interesi pa se uresničujejo predvsem ali skoraj izključno v sferah gospodarstva. Kakšno identiteto lahko uveljavlja Slovenija v takšni Evropi? ... Evropa naših kriznih vprašanj ne bo razreševala po naših merilih in ne prvenstveno v korist naših interesov. Razreševala jih bo po svojih kriterijih, v skladu z načrtovano strukturiranostjo svojega gospodarstva, svojega že delujočega sistema. V njem je Slovenija kot celota bolj ali manj zanemarljiva postavka. (Kavčič 1991: 481)

Avtor se zaveda ranljivosti, ki ji bo izpostavljen, in njeno prihodnost slika v dokaj temnih barvah:

Smo se naveličali svojega slovenstva? Če bo nadaljnji razvoj potekal v sedanji smeri, bomo čez nekaj let svojo kulturno identiteto uresničevali le še na trgovskih sejnih, vaških veselicah in s cerkvenim petjem. Res bi se lahko vprašali, podobno kot se sprašuje Handke, kakšno prekletstvo je prišlo nad nas, da se s takšno lahkoto odpovedujemo malodane vsem orientacijskim smerem dosedanjega razvoja in se podajamo v neznano. Da rešitev pričakujemo tam, kjer je v tisoč letih nismo našli. Razen, če smo se dokončno naveličali svojega slovenstva in zdaj samo še izbiramo, s čim ga bomo zamenjali. Smo odklonili srbstvo, da bi se priklonili nemštvu? Je streznitev še možna? (Kavčič 1991: 481)

⁷ Torej slovstvena folkloristika, glasbena folkloristika, plesna folkloristika. likovna folkloristika, scenska folkloristika. Za terminologijo prim. Stanonik (2001).

Zaključek

V Evropski uniji ob splošnih globalizacijskih procesih pozabljamo na globalizacijo v slovenskem narodu samem, na njegovo notranjo povezanost, trdnost in čvrstost. Kakor so nekdanje visoko povzdigovali razum nasproti drugim razsežnostim človekove psihe, danes pa obstaja že cela vrsta priročnikov o čustveni inteligenci, se po streznjenju o enostranskosti globalizacijskih teženj utegne okrepiti spoznanje o vrednosti samo nam lastnega. Zdrav, tudi slovenski, človek stoji na dveh nogah. V tukajšnjem kontekstu to pomeni, da zavestno goji primerno ravnovesje med domačim in tujim, svetovljanstvom in domačijstvom. Vedno manj možnosti je za spontanost, zato se je tudi domoljubja treba učiti. Če se Slovenci želimo in hočemo obdržati kot narod, je nujno v razpravo o izobraževanju v Sloveniji zavestno vključiti v njegov razvoj tudi slovensko narodno identiteto. V slovenski splošno izobraževalni proces bi morala biti vključena implicitno, v visokem šolstvu pa tudi eksplicitno, da bi pripravljala ustrezen profil za pouk v osnovnih in srednjih šolah. Prva stopnja bi omogočala predvsem seznanjanje s krajevnimi in pokrajinskimi dejstvi. Na prvi stopnji bi bilo treba poglobiti in razširiti že obstoječe domoznanstvo na etnološki podlagi ter mu dodati nekaj ur različnih panog folkloristike. V srednjih šolah bi se dijaki že lahko seznanjali s splošnimi kriteriji narodne identitete. Univerzitetni študij bi gojil kritično, a pozitivno razmišljanje o njej (Stanonik 2001: 76).

Za preživetje slovenskega naroda kot samostojnega subjekta je življenjsko pomembno, kaj bodo prihodnje generacije slovenskih študentov in intelektualcev v spremenjenih razmerah Evropske unije pripravljene storiti za njegovo prepoznavnost. Njenih razsežnosti, ki nas ločijo od drugih, ni mogoče prepustiti naključju in spontanosti, še manj brezbriznosti in malomarnosti. Odgovorno, zrelo, samozavestno in pogumno je treba s primernimi sredstvi javnega delovanja zajamčiti rast slovenskega naroda in obstoj države.

Literatura

Ivan CANKAR, 1968: *Pesmi; Podobe iz sanj*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Tvrtko ČUBELIČ, 1980: Diskusijski prispevki, razgovori ob referatih, pripombe in mnenja. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20/2, 108–116.

Janez DOLENC, 1992: *Enciklopedija Slovenije 6* (Gregor Krek). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marjetka GOLEŽ, 2001: Med tradicijo in inovacijo ali položaj folkloristike v sodobni znanosti. *Etnologija v zavesti sodobne družbe* 41/2, 116–120, 174.

Bogo GRAFENAUER, 1973: Življenje in delo. V: Ivan Grafenauer, *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba. 225–289.

- Peter HANDKE, 1991: Sanjačevo slovo od devete dežele. *Naši razgledi* 40/16 (30. 8. 1991), 471–472.
- Božidar JEZERNIK, 2000: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. *Zbornik Filozofske fakultete 1919–1999*. Ur. Jadranka Šumi. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 175–190.
- Ludvik HORVAT, 2000: Beseda ob osemdesetletnici Filozofske fakultete v Ljubljani. *Zbornik Filozofske fakultete 1919–1999*. Ur. Jadranka Šumi. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 5–8.
- France KIDRIČ, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Vladimir KAVČIČ, 1991: Smo se naveličali svojega slovenstva? *Naši razgledi* 40/17 (13. 12. 1991), 481.
- Slavko KREMENŠEK, 1977: Je današnja slovenska etnologija antifolkloristika? *Jezik in slovstvo* 17/3, 29–30.
- –, 1977: O etnologiji in folkloristiki. *Naši razgledi* 20 (21. 10. 1977), 517–518.
- –, 1980: H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20/2, 37–42.
- –, 1981: 40 let etnologije na ljubljanski univerzi – predzgodovina. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 21/1, 2–5, 16.
- Kaarle KROHN, 1926: *Die folkloristische Arbeitmethode*. Begründet von Julius Krohn und weitergeführt von nordischen forschern. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. 18.
- Monika KROPEJ, 2001: *Karel Štrekelj. Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- L 1964 = *Letopis SAZU* 15. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Milko MATIČETOV, 1980: Diskusijski prispevki, razgovori ob referatih, pripombe in mnenja. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20/2, 106–116.
- Zdravko MLINAR, 1994: *Individuacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: SAZU.
- Miha MOHOR, Manca KOŠIR, Marija STANONIK, 1999: *Naš čas-opis*. Delovni zvezek za izbirni predmet šolsko novinarstvo za tretje triletje 9-letne osnovne šole. Ljubljana: Rokus.
- Vilko NOVAK, 1973: Abteilung für Ethnologie an der Philosophischen Fakultät in Ljubljana. *Ethnologia Slavica* 4, 276.
- Jože POGAČNIK, 1980: Ivan Grafenauer in literarna zgodovina. V: Ivan Grafenauer, *Literarno-zgodovinski spisi*. Ljubljana: Slovenska matica. 5–45.
- Breda POGORELEC, z dopolnitvijo Irene Novak-Popov in Marka Stabeja, 2000: Oddelek za slovanske jezike in književnosti. *Zbornik Filozofske fakultete 1919–1999*. Ur. Jadranka Šumi. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 225–244.
- Ivan PRIJATELJ, 1952–1953: *Izbrani eseji in razprave Ivana Prijatelja*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica.
- Marija STANONIK, 1984: O pripravah za izdajo slovenskih povedk. *Traditiones* 13, 173–186.

– –, 1989: Slovenska različica primerjalne slovstvene folkloristike: oris raziskovalnega dela dr. Milka Matičetova. *Traditiones* 18, 7–54.

– –, 2001: Visokošolski študij in vprašanje slovenske narodne identitete. *Razvoj visokega šolstva v Sloveniji: zbornik referatov na posvetu*. Ur. Branko Stanovnik, Ljubo Golič, Alojz Kralj). Ljubljana: SAZU. 69–76.

– –, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

– –, (ur.) 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS.

Marko TERSEGLAV, 1980: Diskusijski prispevki, razgovori ob referatih, pripombe in mnenja. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20/2, 108–116.

France VERBINC, 1968: *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Franč ZADRAVEC, 1980: Folklorni junaki v Cankarjevi literaturi. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20/2, 81–84.

Zusammenfassung

UNERFÜLLTER WUNSCH IVAN GRAFENAUERS, UNIVERSITÄTSPROFESSOR
ZU WERDEN

Die Entwicklung der Slawistik in Ljubljana begann unmittelbar nach dem Ersten Weltkrieg. Am 6. März 1919 kam die Genehmigung zur Gründung einer Universität. Aus der Korrespondenz der ersten Professoren an der Universität Ljubljana geht hervor, „dass sich insbesondere Ramovš und Nahtigal verantwortlich fühlten, sich um den Beruf zu kümmern, der für die Lehre in der slowenischen Unterrichtssprache ausbilden und forschungsbasierte slowenische Selbsterkenntnis ermöglichen sollte.“ Im Vorschlag für Fächerordnung und deren Verknüpfung waren für den Bereich Slawistik vier Lehrstühle mit jeweils zwei Lehrerstellen vorgesehen. Die Aufgabe des vierten Lehrstuhls, den Ramovš damals noch Kidrič und Grafenauer zuschreibt, sollte die Thematisierung der „kulturell-ästhetischen Geschichte der slowenischen Literatur“ sein.

Ivan Grafenauer wurde 1916 von Matija Murko zur Promotion angeregt, die er auch erlangte. Damit erfüllte er alle universitären Bedingungen, sich um die Professur für Geschichte der slowenischen Literatur an der neu gegründeten Universität zu bewerben. Nach Anweisung des Universitätsrates erwarb er zusätzlich eine Habilitation an der Philosophischen Fakultät in Zagreb und wurde somit für die Bewerbung um eine Professorenstelle an der Philosophischen Fakultät in Ljubljana auch formal qualifiziert. Als Privatdozent hielt er im Wintersemester 1919/20 an der Universität Zagreb Vorlesungen zur Geschichte der älteren slowenischen Literatur und zur Entwicklung der slowenischen Schriftsprache. Obwohl Ivan Grafenauer der Einzige war, der die gesamte slowenische Literaturgeschichte nach umfangreichen Vorstudien fast vollständig anhand der Originalquellen aufarbeitete und ‚eine Art vorläufigen Studienbericht‘ über sein Werk in der *Kratka zgodovina* (Kurzgeschichte) 1920 vorlegte, wurde zum hauptamtlichen Professor für ältere slowenische Literatur Dr. France Kidrič ernannt. Ivan Grafenauer wurde „aufgrund einer anderen Anordnung der Fachbereiche“ abgelehnt, der Grund dafür sei „natürlich die Tatsache gewesen, dass es wirklich mehr voll qualifizierte Lehrkräfte für die Geschichte der slowenischen Literatur (wie auch für die Slavistik insgesamt) als die zur Verfügung gestellten Stellen gegeben hätte, und bei der Wahl zwischen

ihnen „andere Dinge, von einer engeren früheren Verbindung bis zu politischen Momenten, entschieden hätten“ (Bogo Grafenauer).

Mit der verlorenen Professorenstelle Grafenauers wurde es nur im Rahmen der Vorlesungen Nahtigals über slawische Ethnologie möglich, über ausgewählte Fragen der slowenischen literarischen Folkloristik vorzutragen – nämlich die Tradition, eingeführt von den Slawisten an der Grazer und Wiener Slawistik (Gregor Krek, Karel Štrekelj, Matija Murko, France Kotnik) fortzusetzen. Es ist schwer nachvollziehbar, warum die slowenische literarische Folkloristik im Rahmen der Ljubljanaer Slavistikstudien formal völlig ignoriert wurde.